

Georgius Macropedius 1487-1558

Een Brabantse humanist?

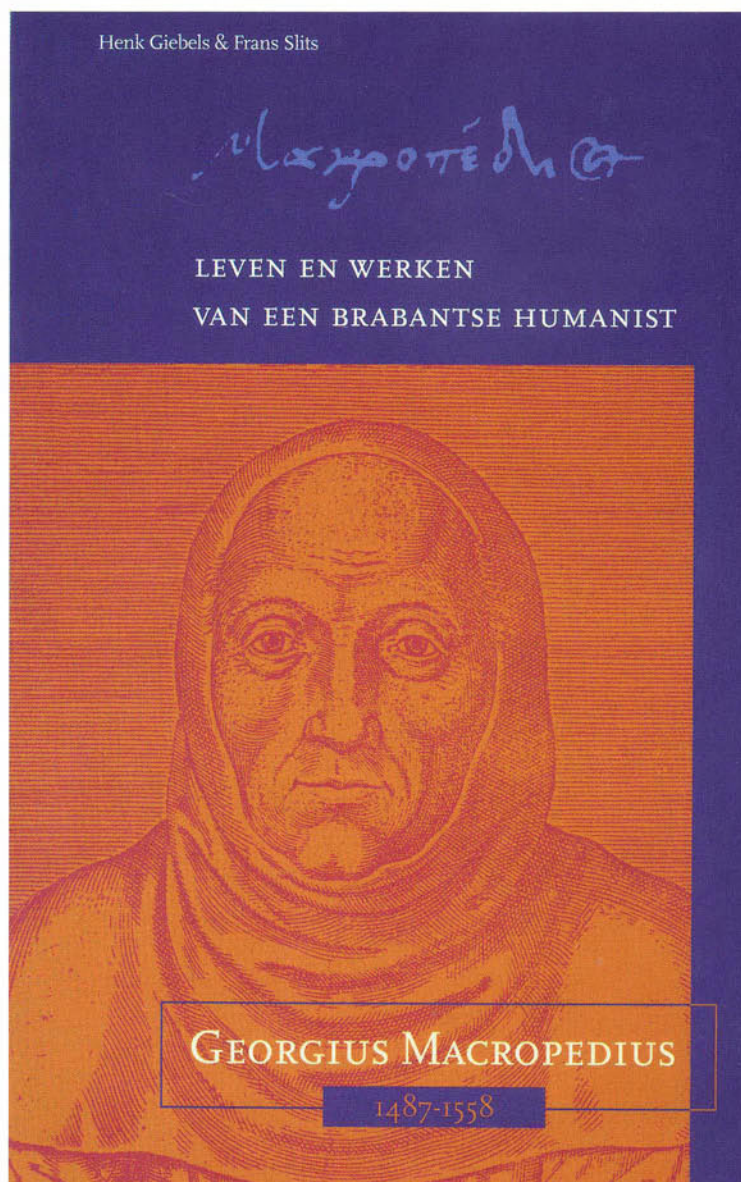
Ed Hoffman

‘Vrij om te oordelen, rekening houden met ander-mans ergernis, geen voorstander zijn van een on-waarschijnlijke objectiviteit, maar van een simpele en edele rechtschapenheid van geest, wantrouwen hebben voor het dogma, voor de verstarde wijsheid van een al te ongedurige vorst... en dit opgesierd met zijn puntige stijl, zijn opgewekte geest en zijn jubelende boosaardigheid, waardoor zijn werk ont-daan werd van alle vette moraal die het klef hadden kunnen maken.’ Aldus laat Yvon Toussaint in zijn prachtige roman *Het manuscript van Giudecca* kardi-naal Aleandro (1480-1542) oordelen over Erasmus (1469?-1536). Als jongen zou Aleandro in Venetië op een onduidelijke manier een kamer hebben ge-deeld met de grote humanist. Een wederzijdse fasci-natie zou hen hun hele verdere leven vergezeld en gekweld hebben.

Als alwetende verteller kent Toussaint het denken en doen van de kardinaal en Erasmus tot in de kleinste details en hij doet daar smakelijk en mee-slepend verslag van. Een motto van zijn boek is ont-leend aan de gebroeders De Concourt: ‘de geschie-denissen is een roman die heeft bestaan; de roman is de geschiedenis die had kunnen bestaan’.

Verstandige speculaties

Toevallig tegelijk met *Het manuscript van Giudecca* las ik *Macropedius, leven en werken van een Brabantse humanist*. In dit laatste boek is een portret afgebeeld van Aleandro, de pauselijke gezant in de Nederlan-den en in Duitsland, die er in 1520 in Luik op toe-zag hoe de geschriften van Luther op bevel van kei-zer Karel V in het openbaar verbrand werden. Niet veel later zou Macropedius in datzelfde onrustige Luik korte tijd als rector aan de school van de ‘broe-ders des Gemenen Levens’ verbonden zijn geweest. Twee boeken over mannen die tijdgenoten waren. Maar wat een verschil in aanpak en benadering. Aan de ene kant de goed ingevoerde romancier, de alwetende verteller, en aan de andere kant twee his-torici, Henk Giebels en Frans Slits, die op scrupu-leuze wijze proberen het handvol feiten, dat er over

Titelpagina van 'Leven en werken van een Brabantse humanist' met het portret van Macropedius uit 'Virorum doctorum effigies' (afbeel-dingen van geleerde mannen) verschenen in Antwerpen in 1572.

het leven van Joris van Lanckvelt (later zal hij zijn naam modieus veranderen in Georgius Macropedius) te vinden is, boven water te halen. Speurders die vaak hun toevlucht moeten nemen tot woorden als *waarschijnlijk*, *wellicht* en *kennelijk*. Er blijkt alles bij elkaar heel weinig met zekerheid te vertellen.

Geboortehuis in Gemert, exacte geboortedatum, precieze opleiding en de jaartallen die bij zijn functies horen, er moet steeds gewerkt worden met, weliswaar verstandige, speculaties.

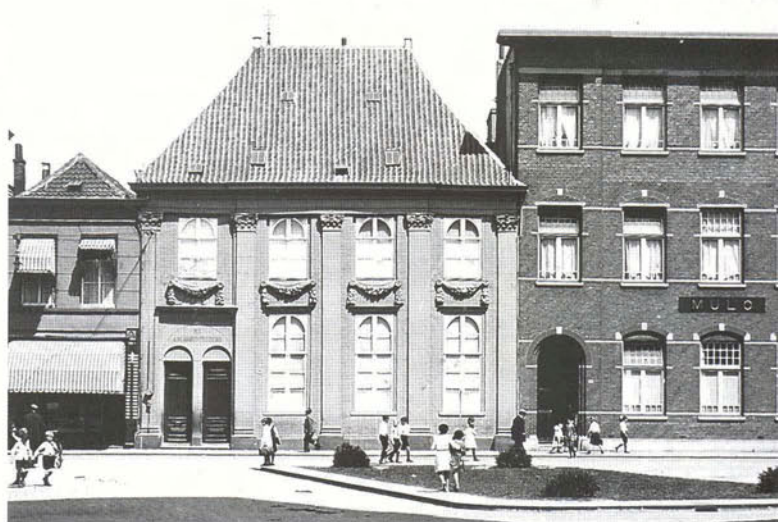
Een enkele keer is de verleiding om een staande conclusie te trekken dan groot. 'Uitgaande van de aannemelijke veronderstelling', zo poneren de schrijvers, 'dat Joris van Lanckvelt in Gemert heeft leren lezen, schrijven en zingen, dat hij als getalenteerde jongeling opviel en de Bossche Latijnse School de meest voor de hand liggende optie was om zich verder te bekwamen, moet hij omstreeks 1497 zijn geboortehuis verlaten hebben en verhuisd zijn naar 's-Hertogenbosch'. Twee alinea's verder heet het dan: 'vanaf zijn tiende jaar dus volgde hij het onderwijs aan de Bossche Latijnse school'.

Bossche jaren

Het boek begint overigens met een instructieve rondleiding door de geschiedenis van de eerste helft van de zestiende eeuw. De jaloerse strijd tussen Karel v en Frans I van Frankrijk, het worstelen van de paus met de keizer, de dreiging van de Turken vanuit de Balkan, de stand van zaken bij de Moderne Devotie (de poging om binnen de katholieke kerk tot een innerlijk geloofsleven te komen), de renaissance in de kunst en het humanisme in het denken, en het optreden van Luther, zoals dat de kerk en het Duitse rijk ging splijten, het passeert allemaal helder de revue.

Wanneer Macropedius in 1502 in 's-Hertogenbosch toetreedt tot de 'broeders des Gemenen Levens', wordt uiteengezet hoe deze fraters, als eenvoudige en godsvruchtige mannen wortelend in de Moderne Devotie, leven en werken. Ze voorzien in hun onderhoud door boeken over te schrijven, te verluchten en in te binden, en ook door zorg voor de jeugd die de Latijnse school bezoekt. In fraaie paragrafen worden die zorg en dat onderwijs behandeld. Macropedius klimt in 's-Hertogenbosch op van leerling tot leraar, wordt enkele jaren uitgezonden naar Luik en daarna zo'n kwart eeuw rector van de Utrechtse Sint-Hieronymusschool. Hij brengt die school tot bloei, schrijft er een tiental leerboeken, en dicht er jaarlijks een schoollied en meestal ook een toneelstuk voor zijn leerlingen. Dat alles uiteraard in het Latijn.

Aardig is het hoe hij in een van die schoolboekjes,

Macropedius stierf in 1558 in het rijke-fraterhuis in de Hinthamerstraat, genoemd naar de rijke scholieren die hier woonden. Na 1629 werd het complex van de fraters gekocht door Johan Gans om vervolgens diverse malen van eigenaar te verwisselen. In 1853 kwamen enkele panden in bezit van de Zusters van Tilburg die er een school vestigden, het Sint-Antoniusgesticht. Dit is een foto van de sterk gewijzigde voorgevel van het gebouw, rond 1932. Het plein voor de Sint-Jacobskerk was net aangelegd. Opvallend zijn de twee deuren in het Antoniusgesticht die nog wijzen op het bestaan van de oude doorgang, de Gansepoort. In 1947 is hier één deur van gemaakt. (Foto: Stadsarchief, collectie Roelands)

Kalendarius geheten, het gebruik van de nieuwe Arabische cijfers uitlegt: 'het tiende cijfer, o, heeft geen getalswaarde, want als het op zichzelf staat, betekent het niets; maar wanneer het toegevoegd is aan andere cijfers, vergroot het hun waarde, zoals uit het voorbeeld zal blijken.' Het voorbeeld is het jaartal 1541: 'je moet dit van rechts naar links lezen, zoals de Chaldeeën lazen; het eerste cijfer van rechts heeft op zichzelf staand de waarde één, het tweede tienmaal zijn eigen waarde, dus veertig, het derde honderdmaal zijn eigen waarde, dus vijfhonderd, en het vierde duizendmaal zijn eigen waarde, dus duizend.'

Gekweld door jicht keert de zeventigjarige Macropedius terug naar 's-Hertogenbosch. Enkele maanden later, in 1558, sterft hij er. Hij wordt begraven in de fraterskerk die tussen de Hinthamerstraat en de noordoostelijke stadswal lag. Vier jaar na zijn dood wordt hij daar geëerd met een grafmonument. Kerk en monument zijn in de negentiende eeuw afgebroken vanwege het graven van de Zuid-Willemsvaart.

Jeroen Bosch, *Marskramer* (Musum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam)

Hoger honing?

In het voorwoord tot het boek wordt Macropedius, als Brabantse humanist, een belangrijk man genoemd. Maar was hij dat alles ook echt: belangrijk, Brabants en humanist? Hoe heeft hij, zoals een Erasmus, ons leven verrijkt, welk inspirerend gedachtegoed heeft hij ons geschonken, hoeveel hoger honing? Past hij binnen de definitie die de twee schrijvers zelf geven van christelijk humanisme, als 'een stroming die zich kenmerkt door een persoonlijke interpretatie van kerkelijke dogmata en geboden'? Hij komt toch meer naar voren als een man die, in die tijd van beginnende kettervervolging, terecht bang is om in zijn toneelstukken over de kerkelijke schreef te gaan. En hoe humanistisch is bijvoorbeeld zijn schoollied waarin hij zijn leerlingen voorhoudt: 'Martinus en Hieronymus moeten jullie voorbeelden zijn: de een dacht steeds aan de dood en lachte nooit, de ander at nauwelijks, hij was vel over been en meende voortdurend de bazuin van het oordeel reeds te horen. Zo, zondige mens, moet jij ook leven, om te voorkomen dat je veroordeeld wordt brandstof te zijn voor het hellevuur.'

Hoe Brabants tenslotte is een man die het Utrechtse schoolleven tot bloei heeft gebracht?

Relaties

Toen Jheronimus Bosch (1450?-1516) een jaar of vijfendertig was, zat de twintig jaar jongere Erasmus in 's-Hertogenbosch op school. Veel schrijvers over deze twee belangrijke mannen zijn bezweken

voor de verleiding om ze met elkaar in contact te brengen, hoewel de muze van de geschiedenis over eventuele ontmoetingen zwijgt. Ook Giebels en Slits proberen tussen de inmiddels oude schilder en de jonge Joris van Lanckvelt draden te weven. 'Ze zullen elkaar wel gekend hebben', heet het, en 'Er is sprake van een zekere verwantschap in denkbeelden en opvattingen'. Zo zou bijvoorbeeld *de Tuin der Lusten* de geest en het gedachtegoed van Moderne Devotie en humanisme verbeelden!? Een ander raakvlak zou liggen in de thematiek van *de Verloren zoon*. Macropedius schreef er zijn toneelstuk *Asotus evangelicus* over, terwijl Bosch er een schildering aan zou wijden: *de Marskramer* die tegenwoordig in Rotterdam hangt. Afgezien van het feit, dat die marskramer met zijn volle korf op de rug veel te oud is om voor de verloren zoon door te gaan, zijn dit soort aanwijzingen voor contact tussen de twee mannen wel erg mager. Jammer is het ook dat deze aan Bosch gewijde paragraaf ontsierd wordt door het meest onbenullige portret dat misschien ooit van hem gemaakt is, het sullige hoofd dat zestig jaar na de dood van de schilder is gegraveerd en opgenomen in de Lampsonius-verzameling. Ook het enige portret dat ons van Macropedius rest, is veertien jaar na zijn sterven getekend en daardoor van minder waarde. Dan geven de uitgelezen en spits vertaalde citaten uit zijn geschriften, waarvan ik er boven enkele heb aangehaald en die het boek heerlijk kruiden, een beter beeld van de man.

Conclusie

Hoewel de schrijvers mij niet hebben weten te overtuigen, dat Macropedius een belangrijk en invloedrijk man is geweest, hebben ze wel een boeiend boek geschreven. Waar Toussaint in zijn roman *Aleandro* en Erasmus superieur, feitelijk en psychologisch alwetend, in hun tijd zet, trachten de historici Giebels en Slits, vaak in het duister tastend, feiten boven water te brengen. En ze tonen dat het ambacht, het handwerk van het vak geschiedenis, even meeslepend kan zijn als perfect geschreven fictie. Of, het citaat van de gebroeders De Concourt omdraaiend: 'de roman is de geschiedenis die had kunnen bestaan, de geschiedenis is een roman die heeft bestaan!'

Henk Giebels en Frans Slits, *Georgius Macropedius 1487-1558, Leven en werken van een Brabantse humanist*, Stichting Zuidelijk Historisch Contact Tilburg (Tilburg 2005).

Bij het boek zit een cd-rom met de teksten van alle literaire scheppingen, toneelstukken en verzen van Macropedius, en ook met een vertaling van de *Apotheosis*, een door vrienden en oud-leerlingen na zijn dood aan hem gewijde bundel.

Yvon Toussaint, *Het manuscript van Giudecca* (Amsterdam/Antwerpen 2005).